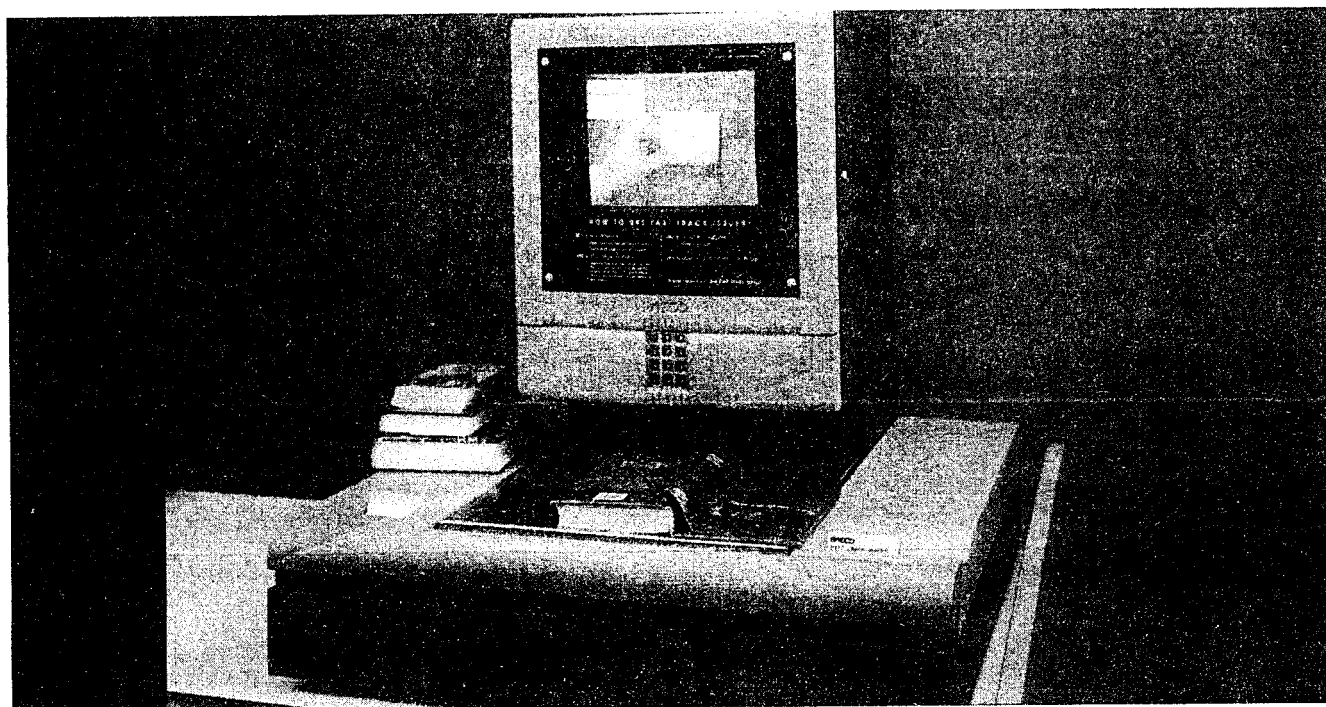

میلز م. جکسون
ترجمه احمد شعبانی

کتابداری تطبیقی و کشورهای غیر صنعتی*

با وجود حُسن نیت و نوشته‌های قابل ملاحظه‌ای که تحت عنوان کتابداری تطبیقی انجام شده، بیشتر این بررسی‌ها به ندرت با "مطالعات تطبیقی" سازگار است. در این زمینه دانتون متذکر می‌شود که تحقیقات معتبر در کتابداری تطبیقی باید شامل این موارد باشد: (۱) عنصری بین اجتماعی^۱ یا بین فرهنگی^۲ که به مفهومی متفاوت با عنصر بین‌کشوری/بین ملی^۳ است؛ (۲) تطبیق‌های واقعی که بالاتر از صرف کنار هم قرار گرفتن داده‌های مشابه از دو یا چند جامعه مورد مطالعه است؛ و (۳) تشریح یا حداقل بحث درباره شباهت‌ها یا اختلافاتی که مشاهده شده است.^(۸)

کتابداری تطبیقی مترادف کتابداری بین‌المللی نیست. در مقاله حاضر، این دو مفهوم دارای معانی متفاوتی است، ولی هنگامی که برای فهم کتابداری جهانی کوشش شود هر دو دارای اهمیت هستند. کتابداری بین‌المللی صرفاً محدود به آن گونه فعالیت‌هایی است که به کتابداری و کلیه جنبه‌های آن در

متون مربوط به کتابداری تطبیقی در دهه اخیر به میزان زیادی رشد یافته است. در طول این دوره نیروی قابل توجهی صرف تعریف کتابداری تطبیقی و کتابداری بین‌المللی شده است. نوشته‌های نویسندگانی مانند کولینگز^(۱)، دانتون^(۲)، هاروی^(۳)، جکسون^(۴)، شورز^(۵)، سیمسوا^(۶)، فاسکت^(۷) و دیگران به حد کافی حوزه را معین و معرف‌های ضروری را ارائه کرده‌اند. همچنین از کتابداری تطبیقی شناخت کافی به عنوان تخصصی موجه در رشته کتابداری حاصل شده تا گواهی بر شمول آن در برنامه‌های درسی علوم کتابداری در دانشگاه باشد. اغلب برنامه‌های آموزش علوم کتابداری در آمریکای شمالی و دیگر نقاط جهان حداقل یک دوره درسی از کتابداری تطبیقی را ارائه می‌کنند. این حوزه داده‌های فراوانی را از علوم اجتماعی، تاریخ، جغرافیا، سیاست، حکومت، انسان‌شناسی، جامعه‌شناسی، اقتصاد و آموزش و پرورش تهیه می‌کند.

موقعیت مکانی آنها اساساً به وضعیت جاده‌ها بستگی دارد. در ارتباط نزدیک با جغرافیا و اوضاع جوی مسائل جمعیتی قرار دارد که مشتمل بر عواملی مانند تعداد کامل ساکنین و درصد گروه‌های سنی در ارتباط با جمعیت، سطوح آموزش و پرورش، به ویژه میزان سواد؛ ترکیب نژادی و قومی جمعیت؛ و توزیع جمعیت شهری - روستایی باشد. عوامل جمعیتی بالا در برنامه‌ریزی اکثریت خدمات و نظام‌ها از جمله نظام کتابخانه‌ها دارای اهمیت است. مسائل جمعیتی با ارتباطات نیز مربوط است.

گسترش نظام‌های ارتباطی یک ملت مستقیماً در رابطه با پیشرفت‌های کتابخانه‌ای است. ارتباطات شامل زبان و لهجه‌ها؛ تعداد روزنامه‌ها؛ دسترسی به کتب و مجلات و چگونگی توزیع مناسب آنها؛ تولید فیلم؛ و رادیو و تلویزیون است. چنانچه میزان نشر کتاب را در زبان‌های موجود در نظر بگیریم، بلافاصله مشاهده می‌کنیم که مجهز کردن مخزن یک کتابخانه با مواد خواندنی که لهجه‌ها و زبان‌های متعدد دارند برای یک ملت به مشکلی تبدیل می‌شود. مطلب زمانی پیچیده‌تر می‌شود که سطح سواد در حد پایینی باشد. مثلاً توسعه کتابخانه‌ها در گینه‌نو پاپوا با این حقیقت که بیش از ۷۰۰ زبان بومی وجود دارد، خنثی گردیده است. سؤال اصلی این است که اطلاعیه‌های دولتی رسمی، روزنامه‌ها و سایر ارتباطات اجتماعی به چه زبانی به چاپ می‌رسند؟ در این باب نویسنده تجاربی از نقش جدی ارتباطات در مطالعات کتابخانه‌ای را در گینه‌نو پاپوا در ۱۹۸۱ شرح داده است.^(۹)

در ایالات متحده آمریکا منابع مالی یکی از مسائل عمده در ایجاد و اداره کردن کتابخانه‌ها است. در بسیاری موارد امور مالی می‌تواند عامل عمده در اداره کتابخانه‌ها باشد. اما در دیگر نقاط دنیا علاوه بر امور مالی مسائل فرهنگی و محلی نیز بیشترین عوامل بازدارنده توسعه کتابخانه‌ها هستند.

به علاوه، رواج پول همان مفاهیمی را که در هاوایی دارد در دیگر بخش‌های جزایر اقیانوس آرام ندارد. مثلاً هنوز دادوستد پایاپای در ساموا جایگاهی ویژه ندارد. در چنین شرایطی خدمات کتابخانه‌ای مجانی برای یک شهروند آمریکایی نمی‌تواند همان مفاهیم را برای یک مقام رسمی در کشوری که اعضاء برای استفاده از کتابخانه عمومی متضمن پرداخت حق عضویت هستند، داشته باشد.

همچنانکه ملاحظه گردید گردآوری اطلاعات پایه درباره

محدوده ملی مربوط می‌شود. البته این به استثنای مقایسه‌ها است ولی مشتمل بر مواردی چون تبادل کتابداران، کتب، عقاید و بررسی نظام‌های کتابخانه‌ای در کشورهای مختلف است. کتابداری تطبیقی باید متکی بر سنت دیگر علوم تطبیقی مانند علوم سیاسی، حکومت و حقوق باشد. به بیانی دیگر، کتابداری تطبیقی باید به نحوی کاملاً هوشیارانه از روش‌های کیفی و کمی استفاده ببرد. در عین حال، کتابداری تطبیقی باید عملی بوده و دارای اعتبار علمی بیشتری باشد. به این طریق به خواسته‌های کاربردی پاسخ داده و قابل استفاده خواهد بود.

با این امیدواری است که کتابداران به همکاری کتابداری تطبیقی در حل مشکلات پیچیده کتابخانه نظر خواهند کرد، از توضیحات یاد شده بدون تردید چند سؤال طبیعی حاصل می‌شود: کتابداری تطبیقی چه فایده‌ای دارد؟ آیا کتابداری تطبیقی می‌تواند از ارزش‌های حقیقی در کشورهای غیر صنعتی برخوردار باشد؟ آیا معقول یا عادلانه است که جنبه‌های کتابداری را در یک کشور صنعتی با یک کشور غیر صنعتی مقایسه نماییم؟ به عنوان مثال چه نکاتی را کتابداری ایالات متحده آمریکا می‌تواند از این حرفه در نیجریه فراگیرد؟ قبل از آن که به سؤالات مذکور بتوان به صورتی کامل پاسخ داد باید به حقایق اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی که در کشورهای مختلف وجود دارد، توجه شود.

پیشینه نارسا در کشورها

به منظور دریافت کامل نقش یا وضعیت موجود کتابداری به طور کلی یا بخشی از آن، باید مسئله کتابخانه را بتوان در زمینه خود جایگزین کرد. بدین معنا که باید دید چگونه آن بخش که کتابداری خوانده شده مرتبط با قسمت‌های غیر کتابداری است. به عنوان مثال کتابداری که آموزش کتابداری تطبیقی را در آفریقای انگلیسی زبان، ایالات متحده و بریتانیای کبیر مطالعه می‌کند چنین بررسی را زمانی معنی‌دار خواهد یافت که اطلاعاتی از عوامل تاریخی، سیاسی استعمار در آفریقا و یا آموزش حرفه‌ای و گواهینامه‌های دریافتی در آفریقای انگلیسی زبان، ایالات متحده و بریتانیای کبیر داشته باشد. همان قدر که حقایق تاریخی و سیاسی در کتابداری تطبیقی مهم است درک جغرافیا و وضعیت آب و هوایی در آفریقا، ایالات متحده و انگلستان دارای اهمیت است. هر دو این عوامل می‌تواند راهنمای معتبری در حمل و نقل جاده‌ها باشد. طراحی، ساخت و استفاده از کتابخانه‌ها، صرف‌نظر از

کشورهای مورد مطالعه به عنوان نخستین گام در کاربرد کتابداری تطبیقی محسوب می‌شود. اطلاعات پایه درباره کشورها با درک نظام موجود کتابخانه و احتیاجات اطلاعاتی ارتباط نزدیکی دارد. آیا یک شهروند در جستجوی اطلاعات به چه منابعی نیاز دارد؟ آیا اطلاعات را از یک دوست، همسایه، خویشاوند، یک پیشوای دینی، یا از یک رادیوی ترانزیستوری دریافت می‌کند؟ چه نوع از موقعیت‌های موجود برای شهروندانی که نیاز اطلاعاتی دارند، نتیجه بخش است؟ آیا موقعیت‌ها به خانه‌داری، تعلیم و تربیت، کشاورزی، پرستاری از بچه‌ها یا روابط خانوادگی مربوط می‌شود.

موقعیت کتابخانه

نخستین شرط لازم برای مطالعات تطبیقی وجود مشکلی است که بتواند مطالعه و مقایسه شود. در میان دانشجویان خارجی، من بارها با عده‌ای مواجه شده‌ام که دانش یا تجاربی از نظام ملی کتابخانه خویش ندارند. بسیاری از این عده فقط تجاربی محدود از کار کتابخانه‌ای داشته‌اند یا فاقد تجربه بوده‌اند. تحت چنین شرایطی برای دانشجویان در دوره تحصیل دشوار است که تمام بخش‌های مشکل را با هم بررسی کنند. به علاوه وقتی آنها در کوشش‌های خود برای تجزیه و تحلیل ناتوان هستند، نمی‌توانند به کامل‌ترین وجه از مطالعه تطبیقی کتابخانه فایده ببرند.

آشنایی با سنن و تاریخ کتابخانه لازمه عمده برای فهم رویدادهای معاصر کتابخانه‌ها است. در حوزه کتابداری تطبیقی پژوهشگر باید درباره وجود قوانین کتابخانه، حمایت مالی و دیگر مسئولیت‌های ملی و محلی آگاهی داشته باشد، زیرا این موارد به نحو مستقیم با اهداف و مقاصد مرتبط است. اگر طرح‌ها یا مطالعات ملی کتابخانه‌ای وجود دارد، در زمینه مقدمات و چشم‌انداز ارزشمند هستند. برای همین سازمان کتابخانه، اطلاعات است که چارچوب تمام مطالعه تطبیقی را فراهم می‌کند.

چه مقایسه‌ای؟

دو طریق ممکن برای مطالعه تطبیقی در کتابداری در این مقاله پیشنهاد می‌شود: الف) مقایسه بین کشورهای غیر صنعتی و ب) مقایسه بین کشورهای صنعتی و غیر صنعتی

الف. مقایسه بین کشورهای غیر صنعتی

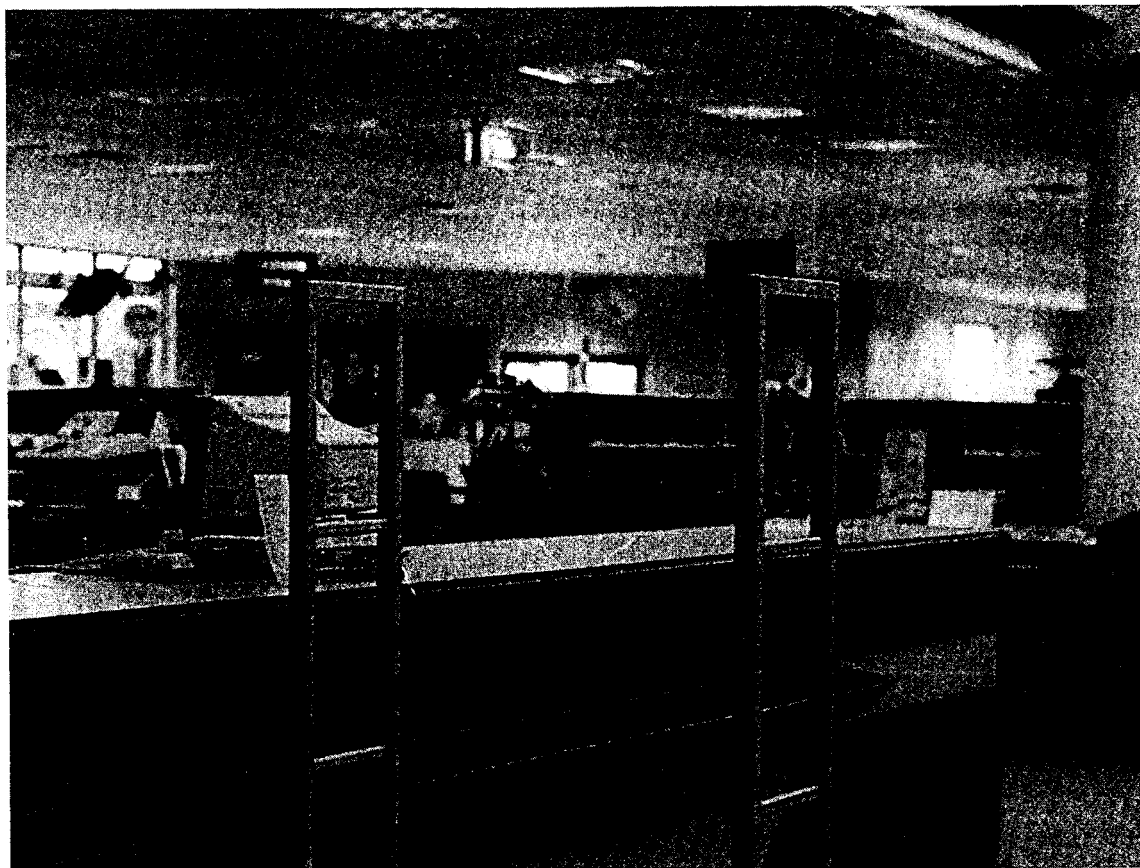
در کشورهایی که به تکنولوژی صنعتی بالایی دست نیافته‌اند، شناختی فزاینده از اطلاعات به عنوان ذخیره ملی حاصل شده، هر چند حرکت مزبور کند است. با این حال یک شروع به حساب می‌آید. وابستگی روزافزون سیاست‌گذاران و طبقات تحصیل کرده به اطلاعات درک می‌شود. اگر این پیش‌فرضها صحیح باشد، بیشتر ممالک جهان سوم از ابتدایی تا پیشرفته در مرحله سازماندهی خدمات کتابخانه و اطلاع‌رسانی هستند. کشورهای جهان سوم معمولاً خدمات خود را به طور رسمی سازمان می‌دهند و در اکثر موارد به وسیله حکومت مرکزی حمایت می‌شوند، یا به نحو غیررسمی خدمات خود را با حداقل پشتیبانی دولتی سازماندهی کرده‌اند.

به عنوان مثال مقایسه بین دو ملت غیر صنعتی در زمینه دانشگاهها یا مراکز تربیت معلم در گینه‌نو پاپوا فیجی می‌تواند قابل استفاده باشد. هر دو این کشورها در جنوب اقیانوس آرام دارای کتابخانه‌های دانشگاهی هستند که به نحو فعالی از برنامه‌های تحصیلی و پژوهشی در پولینزی و ملانزی حمایت می‌کنند. چرا کتابخانه‌های دانشگاهی در این دو کشور با هم مقایسه نشوند؟ چرا این مطالعات تطبیقی برای دانشگاه وست‌ایندی^۴ یا دانشگاه گویان^۵ مورد استفاده قرار نگیرد؟

چنانچه استانداردها برای خدمات کتابخانه در کنیا و نیجریه توسعه یافته، چرا نمی‌توان آنها را مطالعه کرد تا موجب مساعدت در ممالک گینه‌نو پاپوا یا جامائیکا شود. این‌ها مشکلات فرضی است که در بررسی‌های تطبیقی مورد بهره‌جویی واقع می‌شود. در اینجا به نحوی فزاینده مطالعاتی وجود دارد که می‌توان در روش‌های تطبیقی در کشورهای غیر صنعتی مورد استفاده قرارداد. مثلاً نگاه کنید به کتاب د.ج. فاسکت^(۱۰) به علاوه دانشجویان سابق وی، به ویژه س.ی.ا. کوتی و ماگنوس جان^۶.

ب. مقایسه بین کشورهای صنعتی و غیر صنعتی

در این خصوص برخی تردیدها در میان محققین وجود دارد که مبتنی بر رابطه مطالعات تطبیقی بین کشورهای بلند پایه صنعتی و کشورهای غیر صنعتی است. ارتباط براساس این سؤال است که یک کشور غیر صنعتی در توسعه کتابخانه می‌تواند چه چیزی به یک مملکت صنعتی ارائه کند؟ آیا کتابداری تطبیقی می‌تواند بین ممالک صنعتی و غیر صنعتی

کتابخانه در نظام‌های آموزشی حوزه‌های مفیدی برای مطالعه تسلی می‌شود. مثلاً بررسی‌های نظام اداره کتابخانه آموزشی، توسعه کتابخانه‌های دانشگاهی و کتابخانه‌های عمومی و سوادآموزی متقابلاً می‌تواند برای ایالات متحده آمریکا و کشورهای واقع در دریای کارائیب سودمند باشد. آیا ایالات متحده و اتیوپی می‌توانند از تجارب کوبا در بهره‌جویی از کتابخانه‌های عمومی برای هدایت ریشه‌کنی بیسوادی استفاده‌ای ببرند؟ انجمن کتابداران آمریکا در این کشور هنوز تلاش می‌کند تا کتابداران کتابخانه‌های عمومی را متقاعد سازد که نقش عمده‌ای در فعالیت ملی ریشه‌کن کردن بیسوادی به عهده آنهاست، هر چند اقدامات توسط انجمن و دکتر هلن لیمن صورت می‌گیرد.

در حوزه فلسفه کتابخانه، مطالعات تطبیقی که به نقش اجتماعی کتابخانه‌های عمومی و تفسیر این‌گونه نقش‌های خدماتی نظر دارد، می‌تواند احتیاج کتابخانه را برای تقویت حمایت مالی توجیه کند. مقایسه کتابخانه‌های عمومی در نیجریه و ایالات متحده موجب استفاده هر دو کشور صنعتی

به منظور حل مسائل کتابخانه‌ای و اطلاعاتی راهی ارائه نماید که خاص یک کشور صنعتی است؟

این سؤالات هنگامی مطرح می‌شود که در کتابداری بین‌المللی، به طور یک‌جانبه اندیشه‌ها یا تکنیک‌های کشورهای صنعتی توسط ممالک غیرصنعتی به عاریت گرفته می‌شود. در برخی موارد این مسائل برای کشورهای غیرصنعتی ثمربخش نیست، خصوصاً وقتی که نظام‌ها و تکنیک‌ها توسط ممالک صنعتی تحمیل شده باشند. اکثراً عدم موفقیت ناشی از ناهماهنگی نظام‌ها و تکنیک‌ها با عادات و الگوهای فرهنگی کشور دریافت‌کننده ناشی می‌شود. اشیم معتقد است که "این تلقی که همه حقیقتاً طالب کتابخانه‌های آزاد و یا نظام باز هستند کاملاً اشتباه است." در حقیقت در آفریقای فرانسوی زبان "مدل آمریکایی تحت‌الشعاع مدل فرانسوی است - و در واقع در نظام آموزش و پرورش فرانسوی باید مورد استفاده قرار گیرد."^(۱۱)

آشکار است که با رشد و توسعه آموزش و پرورش در سراسر جهان مطالعات تطبیقی در نمونه‌های مختلف و نقش

یادداشتها

- 1- Dorothy G. Collins (1971). Comparative Librarianship, Encyclopedia of Library and Information Science, Allen Kent and Harold Lancour (eds), Vol 5, PP. 492-502. New York: Dekker.
- 2- Periam Danton (1973). The Dimensions of Comparative Librarianship. Chicago: American Library Association.
- 3- John F. Harvey (1973). Toward a definition of International and Comparative Library Science. Int. Libr. Rev. 5, 289-319. Also Miles M. Jackson (1981). International Handbook of Contemporary Developments in Librarianship. Westport: Greenwood Press.
- 4- Miles M. Jackson (1966). Libraries abroad. J. Libr. History, Philosophy and Comparative Librarianship 1, 133.
- 5- Louis Shores (1970). Comparative Librarianship: a theoretical approach. Comparative and International Librarianship. Miles M. Jackson (ed), PP. 3-26. Westport: Greenwood Press.
- 6- S. Simsova and M. McKee (1975). A Handbook of Comparative Librarianship. 2nd Rev.ed. London: Clive Bingley.
- 7- D.J. Foskett (1965). Comparative Librarianship. Library World 16, 295-298
- 8- J. Periam Danton (1977). Definitions of Comparative and International Librarianship. Comparative and International Library Science, John F. Harvey (ed.), P.3. Metuchen: Scarecrow.
- 9- Miles M. Jackson, Teachers college Libraries in Papua New Guinea (1981), Port Moresby: Papua New Guinea National Library.
- 10- D.J. Foskett (1976) Reader in Comparative Librarianship. Washington, D.C: Microcad Edition Books.
- 11- Lester Asheim (1966). Librarianship in Developing Countries, P. 75. Urbana: University of Illinois Press.

* مشخصات اصل مقاله به قرار زیر است:

Jackson, Miles M. "Comparative Librarianship and Non - Industrialized Countries. Int. Libr. Rev (1982) 14, 101-106

1. Cross - Societal
2. Cross - Cultural
3. Cross Country/ cross national
4. University of the west indies
5. University of Guyana
6. S.I.A.Kotei and Magnus John

غیرصنعتی می شود زیرا کتابداری نیجریه در طی دهه اخیر به ویژه در زمینه کتاب سنجی گام های بلندی برداشته است.

در ایالات متحده آمریکا حرفه کتابداری برای کارمندان فنی کتابخانه موفق به دریافت منزلتی به عنوان طبقه ای از کارکنان کتابخانه نشده است. کتابخانه ها در استفاده از کارکنان فنی دو گونه عمل می کنند. در کشورهای مشترک المنافع، به ویژه در آفریقا، جزایر کارائیب و اقیانوس آرام، دستیاران کتابخانه به عنوان اعضاء بسیار مهم هیأت کتابخانه انگاشته شده، هر گونه تهدیدی به حرفه کتابداران کمتر در وضعیت آنها ظاهر می شود. گواهینامه دستیاران از طریق یک دوره کارآموزی با گذراندن امتحان داده می شود. آیا کتابداران آمریکایی نمی توانند از ملل کوملا (انجمن کتابخانه های مشترک المنافع) این نکات را فرا گیرند؟

علاوه بر آن، به نظر می آید که ملل صنعتی می توانند از سهم متقابل کتابداری تطبیقی در دیگر حوزه ها مانند طرح ریزی برنامه، طرح ملی، امور مالی کتابخانه ها، همکاری در منابع و خدمات و بدعت های فنی انتظاراتی داشته باشند. سهم متقابل و مطالعه کتابداری براساس تطبیقی می تواند دیدگاه های حرفه ای، جلب کنجکاری افراد به نظام ملی کتابخانه ای و توجه به نیاز حوزه ها برای توسعه و تحقیق بیشتر را وسعت بخشد.

در نهایت، کتابداری تطبیقی فرصت هایی را به منظور نگرستن به نظریه ها و ممارست های کتابداری در کشورهای مختلف برای پیشنهاد راه حل و وسعت فهم مشکلات کتابخانه فراهم می آورد. چنین مطالعاتی باید در تجزیه و تحلیل انتقادی و یافتن راه حل های گسترده برای مشکلات کتابخانه که مرتبط با زمینه های این مؤسسات است مشارکت کند.